

Blahoslav, Jan

Čejka, Mirek (editor); Šlosar, Dušan (editor); Nechutová, Jana (editor)

Přidání některých věcí k Grammatyce české příhodných; tomu kdož chce dobře, totiž vlastně, pravě, a ozdobně česky mluvíti i psáti užitečných

In: Čejka, Mirek; Šlosar, Dušan; Nechutová, Jana. *Gramatika česká Jana Blahoslava*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1991, pp. 165-170

ISBN 8021002522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122477>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

(162a)

Přidání

162a

některých věcí k Grammatyce české příhodných; tomu kdož chce dobře, totiž vlastně, pravě, a ozdobně česky mluvíti i psáti užitečných.

(162b)

J. B. P. čtenáři

162b

Poněvadž od některých rozumných a učených lidí jazyk český zvláštní chválu má, že by velikou k tomu, aby ušlechtilý a ozdobný byl, snadnost měl; i pro jakous zvláštní hladkost pronounciationis (et quandam veluti euphoniám),¹ i pro velikou hojnost; čímž obojím, německý jazyk i jiné některé, v mnohých věcech převyšuje.² Ale však kdyby byli ti, kteříž by svou práci k tomu také přičiniti, a sepsáním bedlivě vyhledaných nějakých regulí (tak podobně jako jest v řeckém a latinském jazyku učiněno) něco ponapomoci chtěli. Jakož sou pak tak tito tři, totiž Filomátes, Beneš, a Gzell, netco toho učinili; pročež zasloužili ochotného poděkování, že se aspoň počátek skrze ně stal, a příčina³ jest dána jiným, českého jazyku milovným lidem, aby ti kteříž by v tom s něco více již potom býti mohli, také i o větší pokusili se věci.

Tou příčinou i já, maje obláštňi k českému jazyku milost, a od některých pobožných mužů příčinu sobě/(163a) k tomu danou,⁴ něco sem byl toho, což mi se k grammatyce české příležitosti vidělo,⁵ poznamenávati počal; a čta Grammatyku od kněze

163a

¹ hladkost pronounciationis (et quandam veluti euphoniám) hladkost výslovnosti (a pro jakousi libozvučenost)

² zřejmá narážka na předmluvu Viktorina Kornela ze Všehrd k jeho překladu traktátu *O napravění padlého* od Jana Zlatoústého; viz fol. 60a, 277b

³ příčina

⁴ srov. fol. 2a, pozn. 3, 2b, pozn. 6

⁵ k grammatyce české příležitosti (se) vidělo s grammatikou českou souviseti (se) zdálo

Beneše, a druhého kterýž slove Filomátes vydanou, nemalo sem toho tam do ní na některých místech vepsal; ostatek v obláštní⁶ knížku tuto tak shromáždiv jakž naspěch býti mohlo, příčinu opět další někomu dati chtěje, z nynějších nebo budoucích, aby o tom šíře přemejšleje, nětoo potom dostatečnější, pořadně a srozumitelně jazykem českým sepsal, a pro obecný užitek všechněm vůbec vydal, nebo sám k tomu, pro jiná zaměstknání pilná, dostačiti sem nemohl. Dosti mně na tom buď, když sem jako k nějakému stavení materiam,⁷ dříví, kamení, a jiné věci potřebné shromáždil, a k prvním věcem, od napřed jmenovaných tří mužů sebráním, přidal.

Dí-liť kdo, že sem jen centones⁸ jakési tu spolu jako špalky sválel (jako tak někteří o Gesnerovi⁹ slavném sic muži, mluvíti směli,¹⁰ jimž on v předmluvě¹¹ potom dobrou odpověď dal), nic se proto nebudu hněvati. Nazov sobě to jak kdo chce, t. třebaš fleky¹² a nebo kusy, per me licet.¹³ Bude-li se pak komu zdáti, maxime vero hominibus ἀμούσις, ingratis et philautia corruptis, quorum gratia ne unam literam scribendam censerem,¹⁴/(163b) že toto všecko jest neužitečné a matné,¹⁵ t. i prvnějších i mé o grammatyce české psání, proto že nyní my řeči české, ne z knih se učíme ale jedni od druhých vůbec, děti od svých matek, chův, a pěstounů etc.; ten by měl na to pomyslití, že grammatyka ne samému mluvení toliko učí, ale řeč tu kteréž vyučuje, v její čistotě, vlastnosti i ozdobnosti zachovává; ješto bez toho, potomci předkům svým skrze knihy mluvícím snad by potom nerozuměli, jakož se tak Vlachům přihodilo. Nebo kdyby nyní před obcí římskou mluvíti měl Cicero, neb jiní jeho tovaryši etc., i kdož by jim z obecného lidu rozuměl?

Pročež i já sobě, nerozumných lidí soudem a neprohledavostí, překážeti v svém předsevzetí nedopustil sem; chtěje raději dobrých a svatých mužů předkův našich milých následovati, nežli některých nesmyslné vysokomyslnosti se ostejchati. Svatý muž, a slavný mučedlník Boží mistr Jan Hus, v svém vejkladu na příkázání Boží v kap<itole> 40 při liteře r,¹⁶ připomenuv nejprve Ezdrášve onoho svatého přísny skutek,¹⁷ i dí: Take se mají přičiniti (t. knížata páni a rytířstvo i měšťané) aby česká řeč nehynula. Pojme-li Čech Němkyni, aby se hned děti česky učily, a nedvojily řeči. Nebo řeči dvojení, jest hotové závidění,/(164a) roztržení, popouzení a svár. Protož český král svatě paměti, Karel císař, byl přikázal Pražanům aby své děti

⁶ obláštní zvláštní, speciální

⁷ materiam materiál

⁸ centones slátaniny, slepence, sešívané výklady

⁹ Conrad von Gesner (1516—1565), nazývaný též „švýcarský Plinius“, přírodovědec a polyhistor. Z jeho rozsáhlého díla se humanistické filologické oblasti týká *Bibliotheca universalis seu catalogus omnium scriptorum locupletissimus in tribus linguis, Graeca, Latina et Hebraica exstantium* [...], I—IV, Curych 1545—1549; dále první pokus o srovnávací studium jazyků *Mithridates, de differentiis linguarum tum veterum tum quae hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt observationes*, Curych 1555

¹⁰ směli odvážili se

¹¹ předmluva k *Bibliotéce*

¹² fleky záplaty

¹³ per me licet pro mne za mne

¹⁴ maxime vero [...] censerem nejvíce pak lidem nevzdělaným, nevzděčným a zkaženým sebláskou, kvůli nimž bych nebyl ochoten napsat jedinou literu

¹⁵ matné ubohé, hloupé

¹⁶ *Výklad viery, desatera božieho prikázanie a modlitby Páně*, kap. 40, odst. R, rukopis z r. 1412; tisk: *Dvanácti článků viery křesťanské obecné, desíti božích prikázání a modlitby Páně Otče náš etc. výkladové*, Praha (Konáč) 1520, Knihopis 3266; (Erben I, 133-134, *Magistri Johannis Hus Opera, omnia* I, Výklady, vyd. J. Daňhelka. Praha 1975, s. 189)

¹⁷ srov. 2 Ezd (Neh) 13,23—27

český učili; a na radném domu, jemuž německy říkají Rathaus, aby česky mluvili.¹⁸ A jistě jakož Nehemiáš, slyšav ano dítky židovské mluví odpolu azotsky,¹⁹ a neumějí židovský, proto je mrskal a bil; též by nyní hodni byli mrskáni Pražané i jiní Čechové, ješto mluví odpolu český a odpolu německy; říkajíc *tobolka za tobolka, líko za lyko, hantuch za ubrusac, šorc za zástěrku, knedlík za šišku, rendlík za trérozku, pancíř za krunýř, hynstkop za konský náhlavek, marštále za konici, mazhauz za svrchní stni, trepky za chody, menlík za pláštěk, hausknecht za domovní pacholek, forman za vozataj.*

A kdo by mohl všecko vypsat, jak sou již řeč českou zmátli? tak že když pravý Čech slyší ani tak mluví, nerozumí jím co mluví; a odtud pochází hněv, závist, rozbroj, svárové, a české potupení. To mistr Jan Hus./

(164b) Jeden velmi učený a znamenitý muž²⁰ de lingua vernacula,²¹ velmi pěkně napomenutí učinil; vide Locos Manlii Basileae excusos.²² Pročež vidí mi se, abych je slovo od slova tuto položil. Graeci olim suam tantum linguam studiose excolebant; Romani praecipue suam, et deinde addebant unicam peregrinam linguam nempe graecam. Nos neglecta lingua vernacula, magna cum difficultate simul duas peregrinas linguas discere et complecti, latinam primum ac graecam, si historiarum et artium cognitionem solidam nobis comparare volumus, oportet. Caelestis doctrinae explicatio, etiam hebraicae linguae peritiam flagitat. Ita nobis, saltem plerisque, ut necessarium ita difficillimum est simul trium peregrinarum linguarum studium; quod adimit nobis conatum excolendae et exercendae germanicae linguae, quae minime erat negligenda, iis praesertim qui aliquando publice causas agent aut concionabuntur. Sed objicitur: Nihil facilius est quam in sua lingua recte loqui? At respondeo: Tales, Graecos et Latinos, stulticiae et inanis curiositatis condemnare; quae gentes, a primis statim annis, pueros ad certam et venustam formam dicendi in sua lingua, maximo/(165a) cum labore et sollicitudine consuefecerunt, et frequentissimas scholas habuerunt: grammaticorum primam deinde etiam rhetoricum; in quibus iuventus vernaculae linguae rectum usum longa exercitatione dicendi et scribendi addiscebant. Sed fit apud nos, temporum iniuria, ut studium linguae vernaculae, non negligatur solum sed etiam contemnatur, et probro detur si quis id usurpare videatur.

Quare tandem satis graves poenas damus ignaviae nostrae, cum postea producti in coetus ubi nobis officii ratio necessitatem dicendi imponit, aut conscientia nostrae infantiae obmutescimus, aut consternatione titubantes trepidamus aut, ut illorum nihil contingat, tamen improprie, obscure, confuse, dicimus; utpote, nulla prius exercitatione exculti aut confirmati.

¹⁸ srov. návrh zákoníku Karla IV. (tzv. *Maiestas Carolina*), článek 19 (*Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu*. Vyd. B. Havránek a J. Hrabák. Praha 1957, s. 794)

¹⁹ Azot, Aždod, nyní Ezdud je město ve flišťánském pětíměstí mezi Gázou a Joppen. Po návratu Židů z Babylóna obyvatelé Azotu protestovali proti novému opevnování Jeruzaléma, přesto však se někteří z židovských navrátilců ženili s Azotkami; srov. 2 Ezd (Neh) 4,7; 13,23—24.

²⁰ nejmenovaný wittenberský pedagog, pravděpodobně Johannes Bugenhagen-Pomeranus (1485—1558), spolupracovník Lutherův

²¹ de lingua vernacula o národním (zde rozuměj německém) jazyce

²² vide [...] excusos. viz Loci Manliovy vtištěné v Basileji. Johann Manlius, humanista wittenberského okruhu, obdivovatel Melancthonův, vydal šestisvazkové dílo *Locorum communium collectanea a Jo. Manlio per multos annos, pleraque tum ex lectionibus D. Philippi Melancthonis, tum ex aliorum doctissimorum virorum relationibus excerpta, et nuper in ordinem ab eodem redacta*, Basilej (Oporinus) 1562—63¹, (Wolrah) 1565²; citát *Locorum* tomus III (De studiis), secundus finis (De linguis), ve vydání Wolrahově na s. 502.

Quare hortator sum meis pueris, ut aliquam saltem curam etiam maternas lingue discendae et exercendae, a primis annis suscipiant et studiose observent, ac imitari studeant illos qui proprie, eleganter, et sine affectatione germanice loquuntur. Maxime D<octoris> Lutheri, Philippi,²³ Iusti Menii,²⁴ deinde etiam oratorum quorundam, ut D<octoris> Pontani,²⁵(165b) in quibus, quid quenque deceat ac ornet, observent, et affectatam grandiloquentiam, ut alienissimam ab ecclesiasticis, vitare discant. Proderit ad hoc quoque, argumenta, quae latine scribenda erunt, prius vernacula lingua explicare, ac deinde in peregrinam linguam convertere. Neo parum iuvabuntur adolescentes, si interdum duo aut tres per otium inter deambulandum, narrationes aliquas, veras vel fabulosas, commemorabunt, adhibito studio proprietatis, ordinis, et elegantiae. Haec de vernacula lingua monuisse satis est.²⁶ Až potud řeč toho dobrého muže.

Ač pak to což sem v knížce této sepsal, a čeho po místech, někdy i obšírně dotýkal (měv k tomu nejedny veliké příčiny, kterýchž nevidí mi se nyní vyčítati), nevšecko vlastně k grammatyce přináleží; ale poněvadž mi se přináležeti vidělo k vlastnosti i k ozdobě řeči české, předece sem svobodně psal což mi na mysli bylo. Jako i slavný onen muž Erazmus Roterodamský, tak podobně v jazyku latinském učinil. Sepsal

²³ Philippi Philippi Melanchthonis

²⁴ Justus (Jodocus) Menius, vl. jm. Jost Menig (1499—1558), zvaný „reformátor Durynska“, humanista wittenberského okruhu, zák. Melanchthonův, protivník Osiandřův.

²⁵ Gregorius Pontanus, vl. jm. Heinse, zvaný také Brück (1493/86—1557), kancléř kurfiřtství saského, právník a státník; podílel se na sestavení Augšburské konfese a zasloužil se o založení univerzity v Jeně.

²⁶ (164b) Graeci olim [...] satis est. Řekové kdysi bedlivě vzdělávali toliko svůj jazyk, Římané pak obzvláště pěstili jazyk svůj, ale posléze k němu připojovali jediný cizí, totiž řečtinu. Nám však, necháme-li stranou jazyk národní, je zapotřebí s velikými nesnáze obsáhnout a učit se nejprve dva cizí jazyky, latinu a řečtinu, chceme-li získat slušnou znalost historie a svobodných umění. Vykládání božského učení však naléhavě vyžaduje ještě zběhlost v jazyce hebrejském. A tak aspoň pro většinu z nás je jak potřebné, tak zároveň i velmi nesnadné souběžné studium tří cizích jazyků, jež nám znemožňuje snažit se o pěstění a cvičení jazyka německého, který rozhodně neměl být zanedbáván zejména u těch, kteří někdy budou mluvit veřejně nebo budou kázat. Může se namítnout, že není nic snazšího než správně mluvit vlastním jazykem. Odpovídám, že takové lidi Řekové a Římané odsuzovali pro hloupost a lichou zvidavost; tyto národy totiž navykaly chlapce hned od útlého věku velmi pracně a pečlivě na přesné i půvabné vyjadřování v mateřštině a měly velmi hustou síť škol, nejprve gramatických, potom také řečnických, v nichž se mládež učila správnému užívání národního jazyka pomocí dlouhého ústního i písemného výcviku. Ale u nás se díky nepřízni doby stává, že studium národního jazyka nejenže se zanedbává, nýbrž se jím dokonce pohrdá, a že je hanoben ten, kdo je snad provozuje.

A proto nakonec velmi těžce pykáme za svou pohodlnost, když potom staneme ve shromáždění z našeho úřadu nám plyne nezbytnost mluvit: pak buď oněmíme ve vědomí své neschopnosti k řeči, nebo koktáme chvějící se trémou, anebo i když se nic z toho nepříhodí, mluvíme aspoň nesprávně, nejasně a zmateně, ježto jsme se předem nevzdělali a nepovzbudili žádným výcvikem.

A proto nabádám své chlapce, aby už od útlého věku začínali aspoň do nějaké míry pěstovat i mateřský jazyk, aby se mu pečlivě věnovali a snažili se napodobovat ty, kteří německy mluví správně, vkusně a přirozeně, zejména jazyk dr. Luthera, Filipa a Justa Menia a posléze také některých řečníků, jako dr. Pontana; ať se u nich drží toho, co jednoho každého šlechtí a zdobí, a ať se učí vyhýbat se hledané mnohomluvnosti, která je naprosto cizí mužům církve. Pomůže k tomu také vykládat látku, která má být sepsána latinsky, nejprve v národním jazyce, a teprve pak ji překládat do cizího jazyka. A mladíkům velmi prospěje, budou-li si vždy dva nebo tři ve volném čase při vycházce vyprávět nějaké příběhy, ať skutečné, nebo smyšlené, a budou přitom dbát na správnost, řád a dobrý vkus. Toto stačilo připomenout o národním jazyce.

knihu drahnou jíž jméno dal Kazatel,²⁷ ješto v ní některé věci k grammatyce, jiné k dyalektyce, mnohé k retoryce, některé/(166a) i k jiným uměním přináležící položil. A však to vše, netoliko nebylo mu zle vykládáno, ale vděčně od mnohých šlechtých lidí přijato, a výborně užito. Nepochybujif i já také, že i toto mé sepsání ne všechněm v pohrdání přijde, ale (některým aspoň) i vděčné bude,²⁸ i snad v něčem ne neužitčné. Naposledy pobožného čtenaře za to žádám, aby o mně tak nesmyslil, že bych snad o slova, nebo způsoby mluvení, phrases etc., tak se mnoho hadrovati²⁹ a nesnadniti chtěl, až by to což většího jest, mezi tím hynulo, t. láska svatá. Nemyšlímť jistě na to, vímť co a pokud záleží na slovích neb nezáleží; aniž co proti mně jest, mluv kdo chce jakými chce slovy, když jen v věcech ouhony není. Však pokudž by na mně bylo, rád bych aby i vlastnost i ozdoba jazyku našeho nehynula, ale rozmnožena byla; abychom tak mluvili jakž bychom sobě dobře a právě rozuměti mohli, i bližním k vzdělání byli. A z té příčiny, jakž *λογομαχίας*,³⁰ takž take i *κενοφωνίας*,³¹ zapověděné od svatého Pavla 1 Tím<otheo> 6, i v těch menších věcech aby se bylo varovano, za hodné a velmi potřebné soudím. Vale.^{32/}

(166b) Aby pak řeč česká, ozdobná byla, potřebí jest, tomu kdo by ji tak cum laude³³ užívati chtěl, některých věcí v psání a též i v mluvení, velmi pilně šetřiti, o kterýchžto věcech tuto oblaštne psáti začnu. A pro snadnější všeho toho což psáti mým pochopení, rozdělil sem to na sedm knih, neb artykulův velikých.

V první knize, nebo artykuli základním, napíši nětco o vlastnosti řeči české.³⁴

V druhé knize, o figuře, jenž slove metaphora.³⁵

V třetí knize, o užívání slov z jiných jazyků vzatých do češtiny; a přitom, i o následovávání phrasi latínských neb i německé.³⁶

V čtvrté pak, o té figuře velmi široké, kteráž jméno má u latiníků enallage.³⁷

V paté knize, o jiných některých menších figurách.³⁸

V šesté, catalogum probatissimarum et elegantissimarum phrasium, vocum, ac proverbiorum, přísloví obecných; et contra turpium atque ineptiarum, fugiendarumque locutionum, institutum.³⁹

V sedmé naposledy dotknu některých věcí, kteréž za to mám že nebudou/(167a) nevděčné,⁴⁰ tomu kdož český jazyk a ozdobu jeho, proprietatem, puritatem, et ornatum eius,⁴¹ miluje.⁴²

²⁷ *Ecclesiastes, seu de ratione concionandi* (1535¹, 1539²); spis týkající se hlavně homiletiky a pastorální teologie

²⁸ vděčné bude přijde vhod

²⁹ hadrovati se hádati se

³⁰ *λογομαχία* slovní potyčka; srov. 1 Tm 6,4

³¹ *κενοφωνία* prázdné mluvení, marnomluvnost; srov. 1 Tm 6,20

³² vale buď zdrav

³³ cum laude chvályhodně

³⁴ fol. 167a—219a

³⁵ fol. 219b—225a

³⁶ fol. 225b—234b

³⁷ fol. 235a—255b

³⁸ fol. 256a—271a

³⁹ catalogum [...] institutum. podám soupis nejosvědčenějších a nejkusnějších obrátů, slov a úsloví, přísloví obecných; a naproti tomu nepřekných a nevhodných vazeb, jimž je třeba se vyhnout.

fol. 271b—340b

⁴⁰ nevděčné proti myslí

⁴¹ proprietatem [...] eius jeho správné užívání, čistotu a ozdobu

⁴² fol. 341a—361b

Proč mi se pak vidělo, ty věci všechny tak prostě rozdělit, a v tom pořádku jedny za druhými postavit, nebudu se oznamováním o tom zaměstnávat; rozumný a bedlivý čtenář snadně srozumí.